

Любов АЛЬТГАЙМ

*кандидат географічних наук, доцент,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна
altheim@ukr.net*

РОЛЬ ЕКСКУРСІЙНИХ ПОСЛУГ У ДОНЕСЕННІ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ

Сучасне молоде покоління є дуже мобільним, ініціативним і має всі можливості вільно проявляти себе у всіх напрямках діяльності, але не завжди готове брати на себе відповідальність через брак життєвого досвіду. Головне завдання старшого покоління надати йому можливість здобувати цей досвід, можливо навіть, вчитись на своїх помилках і вказати їм на правильні ціннісні орієнтири. Особливо потреба у цьому відчувається зараз, коли наша країна переживає найважчий період свого існування – війну і агресію російських окупантів. Це підштовхнуло нас зробити переоцінку цінностей і виникла потреба у відповідях на багато запитань, яких раніше не було. Після перемоги, у яку ми всі віримо, їх може стати ще більше і головні із них: «Які цінності для нас будуть пріоритетними у нашій оновленій країні? Що ми із собою візьмемо далі, а що залишимо назавжди у минулому?»

Війна змусила мешканців півдня і сходу країни покинути свої домівки і вимушено стати внутрішньо-переміщеними особами у межах України та біженцями у різних країнах Європи і решти світу. Після пережитого ними, коли їх вбивали нелюди, які розмовляли із ними на одній мові – це у рази жахливіше, ніж, коли то був німецький окупант під час Другої світової війни. У них ще більше немає відповідей на всі запитання. Руйнування усталеної системи цінностей для цих людей може сприйматися як втрата сенсу власного життя. Саме у цьому, крім матеріальної підтримки, ми і можемо їм допомогти зрозуміти і усвідомити, що ми із ними одна нація і один народ і ми все разом вистоїмо, переживемо, відбудуємо, як вже було в нашій історії. Реалізувати це також можна і через екскурсійну діяльність, яка одночасно виконує кілька функцій. Насамперед, через екскурсійну послугу ефективно можна доносити національні цінності, а також поширювати політичні, філософські, наукові, художні й інші погляди, ідеї й теорії.

Екскурсійну діяльність у цьому напрямку в Україні використовували від того часу, коли вона тільки почала розвиватись у другій половині XIX ст. і мала тісний зв'язок із розвитком краєзнавства, активізація якого

спостерігалася у період піднесення національно-культурного руху українського народу. Тому, на відміну від західноєвропейських «прогулянок на природу», екскурсії на українських теренах мали переважно народознавче спрямування ще у ті часи [2].

Сьогодні ці напрацювання продовжують реалізовувати під час екскурсійних послуг на багатотемних оглядових екскурсіях, які не випадково називають багатоплановими, оскільки вони дозволяють доносити загальні ціннісні орієнтири у хронологічному порядку всього існування населених пунктів. До них можна віднести такі, як «Минуле, сьогоднішня й майбутнє Тернополя», «Історичними і пам'ятними місцями Львова», «Київ – місто бойової й трудової слави», «Місто моє - гордість моя», «Хотин у шести століттях», «Місто на Дніпрі» та інші. У оглядових екскурсіях події викладаються великим планом – це дає загальну уяву про місто, край, область, країну загалом. Хронологічні рамки такої інформації, яка подається під час екскурсійних послуг – із дата заснування міста чи перших згадок про нього, до сьогоднішнього дня й перспективи розвитку міста (села, селища) [1].

Якщо нам потрібно конкретизувати ціннісні орієнтири і зробити акцент на розкритті однієї теми – це можна реалізувати на тематичній екскурсії, яка присвячена розкриттю однієї теми. Якщо це історична екскурсія, то у її основу покладені одна значна подія або кілька подій, об'єднаних однією темою, іноді більше тривалий період часу. Якщо це екскурсія на архітектурну тему, то предметом вивчення можуть стати найцікавіші архітектурні твори, розташовані на вулицях і площах міста, а у великому місті - архітектура XVIII або XIX ст., архітектурний ансамбль, пам'ятники. Теми національно-визвольного руху, що розкривають славетний шлях українського народу можна розвивати національні цінності. Сюди ж входять теми із історії національних, крайових, обласних, міських організацій визвольного руху, а також екскурсії місцями військових подій ОУН, УПА, козацькими могилами. Про становлення й зміцнення незалежної Української держави, про відбудову у нашій країні демократії. Чіткість у визначенні теми, правильно намічені хронологічні рамки й відповідно до цього проведений відбір матеріалу відіграють важливу роль у донесенні необхідної інформації до споживачів екскурсійних послуг, у ефективності заходу загалом [1].

Це може бути не тільки історична чи національно-визвольна тематика, але і релігійна, виробнича, природознавча, мистецтвознавча, літературна та інша.

Із метою релігійно-морального виховання молоді ще наприкінці ХІХ — на початку ХХ ст. застосовувались паломницькі екскурсії. Їх об'єктами обирали: Києво-Печерську лавру, Видубицький, Михайлівський, Троїцький монастирі, скит у Феофанії, Голосіївську пустинь, Межигірський монастир під Києвом. Здійснювались також екскурсії до Почаївської лаври, монастирів Чернігова, Білгорода, Лубен тощо. Відомо, що учні Маріупольської Олександрівської гімназії відвідували місцеві собори та храми, а учні Севастопольської гімназії здійснювали екскурсії-паломництва до Георгіївського монастиря. Одним із місць паломництва тоді був і Святогірський монастир у Білгороді Харківської губернії [2]. Саме такі екскурсійні маршрути і сьогодні дозволяють робити акценти на сімейних і релігійних цінностях

В особливу підгрупу виділяються виробничі екскурсії, які проводяться із метою професійної орієнтації підлітків, надання допомоги учням загальноосвітніх шкіл у виборі ними майбутньої фаху. Такі екскурсії присвячені докладному знайомству із різними професіями, а у більшості випадків всебічному показу одних-двох провідних професій. Вони дають можливість молоді визначити свої життєві пріоритети на майбутнє. Під час самовизначення кожна людина формує власні життєві орієнтири, що базуються на цінностях, які визнано суспільством і державою [1].

Одними із найпоширеніших екскурсій, із часів заснування екскурсійної діяльності є природознавчі, які у другій половині ХІХ ст на початку ХХ ст організовувались у гімназіях та училищах під керівництвом учителів природознавства. Так, здійснювались природничі екскурсії у Лубенській, Хорольській, Черкаській, Уманській, Балтській, Полтавській жіночих гімназіях. Практично всі жіночі гімназії м. Києва не залишали без уваги Ботанічний сад, береги Дніпра, дачні місцевості: Пущу-Водицю, Святошин. Також влаштовувались природничі екскурсії із учнями Київської, Миргородської, Немирівської, Переяславської, Радомишльської, Стародубської чоловічих гімназій, а також у Київському, Кременчуцькому, Чернігівському, Проскурівському, Полтавському, Рівненському реальних училищах. Активно проводились природничі екскурсії і на півдні. Одеська жіноча гімназія влаштовувала екскурсії в околиці Аркадії, Мало-Фонтанською дорогою, де оглядалися Хаджибейський парк і лиман. Околицями міста Маріуполя природничі екскурсії організовувала Маріупольська Олександрівська гімназія, до річки Салгир — Сімферопольське реальне училище, околицями міста — Новомосковська міська прогімназія. Екскурсанти Севастопольської гімназії подорожували до маєтку Фальц-Фейна «Асканія-Нова», мису «Айя». Миколаївська

Келецька чоловіча гімназія здійснювала екскурсії до найближчих околиць міста Кельц, щоб познайомитись із місцевою флорою та фауною. Природничі екскурсії організовувались у сади та парки, ліси та поля, на береги річок, Чорного та Азовського морів [2]. Як тоді, так сьогодні під час таких екскурсій можна збирати матеріали для створення колекцій, гербаріїв, милуватися природою, оздоровлюватись. Така екскурсійна діяльність допоможе відродити почуття прекрасного, пробудити бажання бути ближчим до природи, зробивши акцент на екологічних цінностях і необхідності зберегти це все для майбутніх поколінь.

Завжди важливими для формування національних і життєвих цінностей під час надання екскурсійних послуг є Шевченківські теми. А саме формування екскурсійних маршрутів місцями, пов'язаними із життям і діяльністю Т.Г.Шевченка, у садибу-музей Т.Г.Шевченка і його філії на місцях, у Канівський музей, садибу-музей Т.Г.Шевченка у Моринцях, кімнату, будиночок, кабінет і квартиру Т.Г.Шевченка, де він перебував протягом свого життя. Ще на початку ХХ ст. зроблено перші кроки щодо організації та проведення літературно-мистецтвознавчих екскурсій, де екскурсоводами, як правило, були вчителі малювання, літератури. Такі екскурсії виховували у молоді естетичні смаки, підвищували її культурний рівень, допомагали формувати особистість молодої людини. Саме пробудження зацікавленості молоді до української літератури і мистецтва обумовило тоді організацію літературних екскурсій до Канева на могилу Т. Г. Шевченка. Але до цих подорожей учнівської молоді місцева влада ставилась із недовірою, дозволяючи їх проведення під наглядом поліції [2]. Сьогодні нам потрібно продовжувати надавати такі екскурсійні послуги.

Мистецтвознавчі екскурсії дають можливість реалізовувати широкий спектр ціннісних орієнтирів, оскільки вони поєднують наступні групи екскурсій: театральні, музичні, із показом творів монументальної скульптури, екскурсії у картинні галереї, музеї, у майстерні художників і скульпторів, у виставкові зали, екскурсійні маршрути народними художніми промислами, у місця життя й діяльності артистів, художників та інших діячів мистецтва [1].

Доносячи ціннісні орієнтири під час екскурсійних послуг потрібно не забувати, що в основу екскурсійної діяльності покладено принципи науковості, правдивості, зв'язку теорії із життям. Важливою умовою підвищення ефективності даних заходів є творчий підхід до застосування зазначених принципів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Альтгайм Л.Б. Організація екскурсійних послуг. Навчально-методичний посібник для студентів географічного факультету, які навчаються на спеціальності «Туризм», Тернопіль 2017, 204 с.
2. Федорченко В.К., Костюкова О.М., Дьорова Т.А., Олексійко М.М. Історія екскурсійної діяльності в Україні: навч. посібник, Київ, Кондор, 2004, 166 с.

Степан ПРИЙДУН

*кандидат історичних наук, викладач,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна
pryidun@tnpu.edu.ua*

КРИЗА «СОЮЗНИЦЬКОЇ» СХЕМИ ІСТОРІЇ В КОНТЕКСТІ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЇ В УКРАЇНУ

Відносини колективного Заходу з росією в умовах постбіполярного світу завжди залишались одним з найдискусійніших питань міжнародних відносин. Після завершення «холодної» війни, дезінтеграції СРСР та появи нових незалежних держав США, які залишилися єдиною наддержавою у світі та реалізовували свою політику стосовно спадкоємиці колишньої Країни Рад, намагаючись унеможливити появу реваншистських настроїв і рухів всередині російського суспільства. Основним проявами цієї політики стали заходи, спрямовані на максимальну інтеграцію Москви до міжнародних інституцій та комерційних зв'язків, а також реалізація абсолютно проросійської політики щодо нових незалежних держав на пострадянському просторі. Це означало, що вибудовування двосторонніх міждержавних відносин з пострадянськими державами та розвиток співпраці з ними реалізовувались з урахуванням інтересів росії. Така політика Вашингтона після 1991 р. була логічним продовженням курсу адміністрації Дж. Г. У. Буша щодо максимального продовження існування СРСР, оскільки Захід навіть у період найбільших загострень часів «холодної війни» ніколи не ставив за мету розвалити Радянський союз. Розпад Організації Варшавського договору, повалення комуністичних режимів у державах Центрально-Східної Європи було цілком достатньо для того, аби СРСР втратив статус наддержави, натомість повна дезінтеграція Країни Рад породжувала більше проблем для Вашингтона, ніж здобутків, зокрема мова йде про збереження режиму нерозповсюдження ядерної зброї, виконання кредитних зобов'язань і загрози міжнаціональних конфліктів. Найкращим свідченням такої